

EURÓPA KELETI RÉGIÓJA: Bizánc és a szláv népek

GAZDASÁG

- Ókori fejlettségi szintet megőrizte
- Pénzgazdálkodás fennmaradása
- Virágzó városok
- Földművesek: magas állami adók
- Állam támasza: hadsereg, hivatalnokréteg
- Körforgás a gazdaságban – ezt: a világkereskedelem tartja fenn
- Bizánci feudalizmus: minden birtokos közvetlenül függ a császártól
- Ok: erős uralkodói hatalom – megvédi a kisebb birtokosokat a nagyobbaktól
- Nem alakul ki hűbéri lánc
- A birtokért a birtokos katonai szolgálattal tartozik

KELETI (ORTODOX) KERESZTÉNYSÉG

- Fő teológiai különbség: a Szentlélek csak az Atyától származik, a fiútól nem
- Minden szobor bálvány (VIII. sz.: Leó császár: képrombolás)
- Konstantinápolyi patriarcha: a keleti egyház feje lesz, mert az arabok elfoglalják Jeruzsálemet, Antiochiát és Alexandriát
- Cezaropapizmus: az állam vezetője egyben a legfőbb egyházi vezető - legfőbb egyházi méltóság a pátriárcha, egyházi tartomány a metropolita, a császár vallási és világi vezető is
- Ennek előzménye: 325. Niceai zsinat: Nagy Konstantin elnökölt
- bizánci egyház más fejlődési utat jár: vallási és világi hatalom összefonódik, szerintük az egyház fölött Krisztus király módjára uralkodik, udvarát apostolok és szentek népesítik be, akik felett korlátlan a hatalma
- eltérő lett a szertartás nyelve: görög / latin; bizánci pap nősülhet, más ruházkodás, bizánci templomban a hívőt és a papot az ikonosztáz (szentek képeivel díszített fal) választja el; évszázadok folyamán más liturgia alakul ki, teológiai eltérés: a latin egyház szerint a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik, míg a keleti szerint csak az Atyától
- Bizánc bukása után a moszkvai metropolita szerezte meg a vezető egyházi méltóságot ("harmadik Róma")
- e merev rend miatt a keleti egyház ellenállt minden reformkísérletnek
- 1054. szkizma. végleges szakítás a keleti és nyugati egyház között

JUSTINIANUS (527-565)

- Egyszerű származás: illíriai parasztcsalád
- Terve: a Római Birodalom helyreállítása – ez: első kísérlet
- Corpus Juris Civilis – a római jog kodifikálása
- Konstantinápoly: Hagia Sophia templom(Szent Bölcsesség temploma)
- Hódítások: Észak-Afrika – vandálok legyőzése(535)
- Itália: keleti gótok (553)
- De: a hódításokat nem tudja tartani – köv.: a birodalom anyagilag, gazdaságilag és katonailag kimerült

KÜLSŐ TÁMADÁSOK: szlávok, arabok, perzsák

- Ellenük: védekező harcok századokon át
- Újperzsa Birodalom (226-651) támadása:
- Bizánc felülkerekedik, de a Balkánt az avarok elfoglalják
- Arabok:
- Egyiptom, Palesztina, Fönícia elfoglalása
- Az Újperzsa Birodalom elfoglalása – köv.: megszűnt
- Konstantinápoly: az arabok kétszer megostromolták: 674/78., 714/18.
- Görögök: visszaverték a támadásokat
- Okok: erős flotta, városfalak
- Technikai fölény: görögtűz - nafta: kén, gyanta, kóc, égetett mész, kőolaj – ezzel felgyújtották az ellenség hajóit
- Államnyelv: görög (a hanyatlás következtében a latin műveltség visszaszorult) – a főváros neve ismét Bizánc
- A gazdaság mezőgazdasági jellegű lett: a városok hanyatlása
- Bizánc az egyetlen ipari, kereskedelmi gócpont
- A váság megoldása: katonai reformok (mivel a honvédelem a legfontosabb)
- Birodalom felosztása katonai körzetekre- ezek élén: katonai kormányzók – a polgári közigazgatást is ők irányították
- 740. III. Leó: Kis-Ázsiában győzelem az arabok felett – megállítja az előrenyomulásukat
- IX.század: makedón dinasztia: a XI. századra helyreállította Bizánc uralmát a Balkánon (Simeon bolgár cár hatalmának megdőntése)
- Érdekességek:

VI. (Bölcs) Leó (886–912): Taktika c. munkája megemlíti a magyar hadszervezetet is (a magyar tumeny=tömeny szavunkat, 10.000-es csapattestet; a magyar hadviselési módot; kende=kündü nevű vezérünket (szakrális), gyula nevű katonai vezérünket).

A császár fia VII. Bíborbanszületett Konstantin (Constantinos Porphyrogenetos) (913–959) A birodalom kormányzásáról c. munkájában a magyarokról is ír; a honfoglaló magyarokat szövetségesnek nyerte meg; harcokat folytat az arabokkal, normannokkal;

II. Baszileosz (Bolgárölő) bizánci császár (976–1025) az első bolgár birodalom megsemmisítője; a Balkánon a VII. sz.-ban vált ki a bolgár állam, mely fölvette a kereszténységet, és a XI. sz. elejéig önálló politikát folytat, majd ismét bizánci fennhatóság alá kerül.

A SZLÁVOK

- Őshaza: Kárpátoktól északra, Odera és Dnyeper közti terület – erdős, mocsaras
- VI. század: A szomszédos germán törzsek elvándorlása miatt nyugati és déli irányba vándoroltak – Bizánc területére
- 568. Avarok betelepülése a Kárpát-medencébe – Bizánc meggyengül-
- köv.: lehetővé válik az avarok által elpusztított Balkánra való behatolás
- vándorlások idején: a szláv törzsek fejlődése szétvált:
- nyugati (morva, cseh, lengyel), keleti (orosz) és déli szláv(horvátok, bolgárok) törzsek kialakulása
- VI-IX. század: ősi nennetégi társadalmi rend felbomlása
- Ekés földművelés, de mellette: halászat, vadászat, méhészet, állattenyésztés kisebb fontosságú

- Kereskedelem: varégok, Bizánc, arabok

KONSTANTINÁPOLY

1. A görög telepések városa
2. Az Új Róma
3. Életmentő városfalak
4. A palota, a hippodromosz és a székesegyház
5. Állandóság és változás

1. A görög telepések városa

Konstantinápoly többször született. Első alapítója - a hagyomány szerint - egy Byzas nevű thrák király; róla kapta volna a város a nevét. Másodszor Kr. e. 660 körül született a város, amikor - Apollón isten tanácsára - görög gyarmatosítók telepedtek meg benne. Harmadszor akkor született a város, amikor Nagy Konstantin akaratából császári székhely lett. Nagyságát a birodalomnak köszönhette, abban az időben, amikor az már túljutott hatalma csúcsán.

Az ókori görögök talán legnagyobb jövőjű "találmánya" a városállam, a polisz volt: mint a szabad polgárok autonóm közössége s mint települési forma, város is. A görög poliszok teljes politikai önállósága a nagy hellénisztikus birodalmakban megszűnt ugyan, belső ügyekben viszont önkormányzatuk megmaradt, s a városi életformát is megőrizték. Ebben nem történt változás akkor sem, amikor a hellénisztikus világ a Római Birodalom részévé vált, sőt a birodalom nyugati tartományaiban is - amelyekben nem élt a görög poliszhagyomány, és a városi életnek nem voltak előzményei - százával születtek kisebb-nagyobb városok.

A Római Birodalom városok mozaikja volt. E városok alkották a társadalom életének és az állam működésének alapvető egységeit: itt folyt a piaci-kereskedelmi csere, de ez volt a helyi mezőgazdasági termelés szervezője is, továbbá innen irányították a közigazgatást, a jogszolgáltatást és az adóügyeket. Az egyes városok lakossága kollektív jogokkal rendelkezett. A városi életforma építészeti keretei a közterek, csarnokok, színházak, vendéglők, közfürdők voltak. A Római Birodalom összeomlása törést jelentett a városok életében is. Elveszítették korábbi szerepüket, szinte csak egyetlen feladatuk maradt: az ott lakók védelme. Az ókor vége az antik értelemben vett városi élet megszűnését hozta magával. Paradox módon ekkor, a középkor első századaiban, a városok és a városi életforma általános visszaszorulásának idején élte fénykorát Konstantinápoly.

A várost Büzantion néven megarai görög gyarmatosok alapították valamikor a Kr. e. 7. században. Amikor a megaraiak egy csoportja gyarmatvárost készült alapítani valahol a thrák partvidéken, és a delphoi jósdától tudakolták, hol legyen jövőendő városuk. Apollón isten (szokásához híven) rejtvényben válaszolt, mondván: telepedjenek meg "a vakokkal átellenben". A megaraiak megértették, hogy az isten a Márvány-tenger partján, a Boszporusz bejáratánál, az ázsiai parton néhány évvel korábban alapított Khalkédon lakosaira célzott. Azok voltak a "vakok", mert nem vették észre, mennyivel kedvezőbb hely kínálkozik a szemben fekvő európai parton. A megaraiak tehát ott alapították gyarmatvárosukat, Büzantiont.

A történetet Sztrabón beszéli el nagy földrajzi munkájában. Lehet persze, hogy Apollón jóstehetségének ez a megnyilvánulása nem egészen hiteles. Sztrabón előtt mintegy fél évezreddel, Hérodotosz említi Dareiosz egyik hadvezérének, Megabazosznak nevezetes mondását, "mellyel halhatatlan hírt szerzett magának Hellészpontosz lakosságának körében". Megabazosz Bizáncban járva hallotta, hogy a khalkédoniak 17 évvel Bizánc alapítása előtt telepedtek meg, s erre megjegyezte: akkoriban a khalkédoniak biztosan vakok voltak, mert különben a jobbik helyett nem választották volna a silányabb területet.

Büzantion fekvése csakugyan igen kedvező volt. A tengeri kereskedelem számára nagyszerű kikötői voltak, elsősorban a mélyen a szárazföldre nyúló Aranyszarv-öböl adott oltalmat a hajóknak, de a márvány-tengeri partokon is ki tudtak alakítani kikötőket. A város a kereskedelem egyik forgalmas támaszpontja lett a Fekete-tenger és az Égei-tenger között közlekedő hajók számára. A szárazföldi kereskedelemnek is fontos megállóhelye volt itt, ahol könnyen lehetett átkelni Európából Kis-Ázsiába. Magától értetődő, hogy a közlekedési szempontból kulcshelyzetet elfoglaló település stratégiai jelentősége is nagy volt. Érdekes, hogy a földrajztudós Sztrabón a Kr. u. 1. században csupán egyetlen tényezővel magyarázta a bizánciak gazdagságát: a tonhal halászatának különösen kedvező lehetőségével.

2. Az Új Róma

Lehet persze, hogy az ezen a tájon először megtelepedő görögök mégsem voltak "vakok", csupán olyan tényezők miatt döntöttek a túlpárt mellett, amelyek akkor fontosabbak voltak. Két ilyen mozzanatra is gyanakodhatunk. Az egyik a biztonság kérdése. Bizáncot a szárazföld felől semmiféle természetes akadály nem védte. A másik pedig az, hogy a területen nem volt természetes vízforrás. Bizonyára ezek a körülmények riasztották el az első telepeseket; később nagyszabású építkezések pótolták azt, amit a természet elmulasztott megadni.

Jómódú lakossága révén a település egészen a Kr. u. 1. század közepéig meg tudta őrizni önállóságát, amikor is a Római Birodalom részévé vált. Büzantion-Bizánc kedvező fekvése igazából ekkor mutatkozott meg, amikor a Földközi-tenger medencéje egyetlen nagy gazdasági egységet alkotott. Bizánc azonban sokáig csak egy volt a birodalom sok-sok városa közül, későbbi bámulatos fejlődését semmi sem jelezte előre, még csak tartományi székhellyé sem vált. A város sorsának alakulásában döntő szerepet játszott a politika, mondhatjuk úgy is, hogy egy államférfi: Nagy Konstantin császár.

Miután a vetélytársaival vívott hosszú küzdelemben Konstantin legyőzte utolsó ellenfelét, a birodalom keleti területein uralkodó Liciniust (végső csatájukat Bizánctól nem messze, Khrüszopolisznál vívták), még ugyanabban az évben, 324-ben megszületett a döntés Konstantinápoly kiépítéséről. A munkák hat évig tartottak, s 330. május 11-én került sor a város ünnepélyes felavatására. Ekkor kapta Bizánc helyett a Konstantinápoly (Konstantin városa) nevet. A természetfölötti irányítás ezúttal sem hiányzott, de ez már keresztény vonatkozású: a hagyomány szerint Konstantin a nevét viselő új várost először Trója mellett akarta felépíttetni. Már hozzá is fogtak az építkezéshez, amikor isteni sugallatra Bizánc mellett döntött.

Konstantin nem azzal a szándékkal építtette újjá a várost, hogy az a birodalom új fővárosa legyen, amint sokan gondolják. A főváros természetesen a Tiberis-parti Róma volt és maradt. A győztes császár nem új fővárost, hanem új császári székhelyt, új kormányzati központot hozott létre. Ehhez a Diocletianus által megteremtett tetrarchia adta a mintát, amikor a birodalom kormányzása két "augustus" és két alacsonyabb rangú, "caesar" címet viselő uralkodó között oszlott meg. A kormányzatot - de nem a birodalmat (!) - megosztó négy uralkodó egyike sem választotta székhelyének Rómát: a tekintélyben első Diocletianus, a rendszer megteremtője éppenséggel a birodalom keleti felén, a kis-ázsiai Nikomédiában tartotta udvarát; Maximianus, a másik augustus pedig Milánóban.

Nagy Konstantin végső győzelme után azoknak a megfontolásoknak, amelyek miatt elődei alatt a birodalom fővárosa és a császári székhelyek nem estek egybe, nem volt már jelentőségük; neki bizonyára más okai voltak, amikor Konstantinápoly alapítása mellett döntött. Ezek között szerepet játszhatott a személyes presztízs: legyen egy nevét viselő város, de vezethette a dinasztia alapításának szándéka is. Konstantin ugyanis - ha nem is a maga személyére, hanem utódaira vonatkozóan - folytatni kívánta a kormányzat megosztásának Diocletianus által bevezetett rendszerét, de a tetrarchia megoldásától eltérően a dinasztikus elv alapján, vagyis úgy, hogy a kormányzaton osztozkodó uralkodók az ő családjának tagjai legyenek. Az új város e dinasztia alapítójának a nevét volt hivatott megörökíteni.

3. Életmentő városfalak

Ha Konstantin nem is gondolt arra, hogy új fővárost alapítson, városa végül mégis azzá vált. Három fia közül, akik birodalmát örökölték, II. Constantinusnak (336-362) jutott a birodalom keleti fele. Székhelye Konstantinápoly volt, s már az ő uralkodása alatt megtették az első lépést a város rangjának emelésére Róma legnagyobb múltú és legnagyobb presztízsű intézményének, a senatusnak a felállításával. Ez nem jelentette a Rómában székelő testület megszüntetését, csupán annyit, hogy ezentúl Konstantinápolyban is működött senatus. Erre az időre esik a praefectus urbi (városkormányzó) méltóságának a bevezetése; ilyen hivatal addig egyedül Rómában volt. E törekvést fejezte ki Konstantinápoly "Új Róma" neve.

395 után a birodalom keleti és nyugati fele végleg különvált, 476-ban pedig a nyugati rész össze is omlott, s Róma nemsokára egy Itáliában berendezkedő keleti gót királyság fennhatósága alá került. Így a "római birodalom" egyetlen fővárosa Konstantinápoly maradt, s e rangját büszkén viselte a következő évszázadokban, akkor is, amikor a birodalomnak nevet adó Róma város nyelvét, a latint már régen elfelejtették abban a "római" birodalomban, melynek csak az utókor adja majd a "bizánci" nevet.

A város határát a hagyomány szerint maga Konstantin jelölte ki. A szárazföld felől fal épült, amely közel négyszer akkora területet zárt körül, mint amekkora a régi Büzantion volt. A lakosság gyorsan gyarapodott. A császár igyekezett idecsalogatni a római előkelőségeket is, e törekvése azonban csak részben volt eredményes. Az új lakosok főképp a keleti provinciákból jöttek, s megélhetést találtak a császári udvarban, a központi kormánysszervek hivatalaiban, az iskolákban vagy a szórakoztató intézményekben. A városi élet előnyei mellett nagy vonzerőt jelentett az ingyenes gabonaosztás, amelyben a lakosság Rómához hasonlóan részesült. Száz év sem telt el, s már szükségessé vált a város bővítése. A változó idők jele, hogy az új falak, amelyek II. Theodosius császár alatt, 413-ban mintegy másfél kilométerrel nyugatabbra épültek, már komoly védelmi erőt képviseltek. Számolni kellett ugyanis azzal, hogy támadás érheti a székvárost, mint például 378-ban, amikor a birodalomba betelepült nyugati gótok lázadtak fel. Ezért bástyákkal tagolt kettős falrendszert építettek, előtte árokkal. Nem sokkal később megépültek a tengeri falak is. Az 5-6. század fordulóján, Anastasius császár idején még egy védelmi vonal épült a várostól mintegy 65 kilométerre keletre, az ún. hosszú falak, melyek 45 km hosszán, a Fekete-tenger partjától a Márvány-tengerig húzódtak, s a főváros előterét védték.

Míg a hosszú falak igazából nem bizonyultak hatásosnak nagyobb támadás idején (fenntartásuk, állandó katonaság állomásoztatása a védelmükre alighanem meghaladta a birodalom erejét), addig a városfalak nemegyszer mentették meg Konstantinápolyt s vele a birodalmat. Az első igazán veszélyes ostromot 626-ban kellett kiállnia, amikor hatalmas avar-szláv haderő érkezett a falak alá, s ugyanakkor az ellenséges perzsa csapatok a tengersizoros túlsóoldalon táboroztak. Még nagyobb veszélyt jelentett a 674-678 közötti arab ostrom: az ellenség fölhajózott a Dardanellákon, és 4 éven át tartotta ostromzár alatt Konstantinápolyt, még télen is csak a közeli Küzikoszra vonultak vissza szállásra, hogy a hajózási idény beköszöntével azonnal megjelenjenek a falak alatt. Még egy arab kísérlet történt Konstantinápoly bevételére: 717-718-ban, amikor nemcsak a flottájuk érkezett meg a konstantinápolyi vizekre, hanem Szíriából hatalmas szárazföldi sereg is utat tört magának a fővárosig. A város falai és védőinek makacs ellenállása azonban megakadályozták, hogy Európa kapuján keresztül az iszlám behatoljon a kontinensre, s ezzel Konstantinápoly a középkori európai műveltség védőbástyájává vált.

4. A palota, a hippodromosz és a székesegyház

Konstantinápoly kiépítéséhez a tetrarchia korának székhelyei adták a mintát. A város elengedhetetlen része volt az uralkodó lakhelye. A "sacrum palatium" nemcsak az uralkodó szállása, hanem a császári reprezentáció színhelye is, nem egyetlen épület, hanem egész elzárt negyed: díszbejárata önálló épület, lakosztályok, dísztermek, kápolnák s a kiszolgáló személyzet helyiségei mellett az őrség laktanyái, irattár, könyvtár, kincstár volt itt elhelyezve. A palotának külön kikötője volt, ez az uralkodó kényelme mellett a biztonságát is szolgálta: ha a városban váratlan zavargás vagy felkelés tört ki, s a palotát megtámadták, a tengeri út még nyitva állhatott a meneküléshez.

Szorosan a palota mellett emelkedett a napjaink stadionjaihoz hasonló hippodromosz impozáns építménye. A téglalap alakú porondot a két hosszú és az egyik rövid oldalon lépcsősen emelkedő ülésorok vették körül, melyek legalább 30 000 nézőnek adtak

helyet. A másik rövid oldalon volt a bejárat. A hippodromosz elrendezése a római Circus Maximusét követte. Fő látványosságai a kocsiversenyek voltak, ezeket az év meghatározott ünnepein tartották. Négy "cirkuszi párt" versenyzett: a kékek, zöldek, pirosak és fehérek. Az első kettőnek nagy tábora volt a lakosság körében; sok vonatkozásban hasonló jelenségekkel találkozunk, mint a modern ipari társadalmak nagyvárosaiban. A szurkolók szenvedélyes ragaszkodása "klubjukhoz" nemritkán utcai verekedéshez vezetett a másik tábor híveivel. Megvolt a sikeres versenyzők sztárkultusza is: hatalmas fellépti díjat kaptak, epigrammák magasztalták őket, s többüknek a hálás szurkolók szobrot is állítottak sikereik színhelyén, a hippodromoszbán.

A hippodromosz nemcsak a szenvedélyes érdeklődést kiváltó versenyek befogadására szolgált. Az épület fontos állami aktusok színhelye is volt: tartottak itt sikeres hadjárat után diadalmenetet, nyilvános ítélezést és az elítélt bűnös kivégzését vagy nyilvános megszégyenítését is. A látványosságokon az uralkodó is ott lehetett: a palotából közvetlen átjáró vezetett a császári páholyba. A császár itt találkozott népével. Amikor megjelent a páholyban, acclamatióval, ütemes üdvözlőkiáltásokkal köszöntötték. Ha azonban megfordult a néphangulat, itt tüntettek valamelyik főhivatalnok vagy éppen az uralkodó ellen. Anastasius császár (491-518) csak azzal tudta lecsillapítani az egyházpolitikája ellen tiltakozó tüntetőket, hogy császári jelvények nélkül jelent meg a hippodromoszbán.

A hippodromoszbán való tüntetéssel kezdődött 532-ben a nevezetes Nika-lázadás is. Ekkor a két fő ellenlábás cirkuszi párt, a kékek és a zöldek összefogtak, s a zavargások következtében a város jelentős része tűzvész martaléka lett. Mivel az udvari csapatok hűsége bizonytalan volt, Iustinianus már a menekülést fontolgatta; uralmát felesége, Theodóra császárné határozottsága, no meg az éppen Konstantinápolyban időző hadvezérének, Belizárnak a fegyveresei mentették meg. A "rend helyreállítása" véres leszámolást jelentett: a katonák rátörtek a hippodromoszbán a népre, és válogatás nélkül kaszabolták a nagyrészt fegyvertelen tömeget. A császári palota és a hippodromosz a bizánci állam két hatalmi tényezőjét, az uralkodót és a népet jelképezi. A kettő szoros kapcsolatát hangsúlyozza a köztük lévő közvetlen átjáró. A város közepén, ezek szomszédságában áll a Hagia Szophia székesegyház s a vele egybeépült pátriárkai rezidencia. A kép így teljes: a palota, a hippodromosz és a székesegyház elhelyezkedése egymás mellett, a város közepén kifejezi az uralkodó, a nép és az egyház szoros egységét s meghatározó szerepüket a város, sőt a birodalom életében.

5. Állandóság és változás

Konstantinápoly első fénykora az alapítását követő három évszázadra esik. Sorsa természetesen szorosan összefügg a Bizánci Birodalom helyzetével. I. Iustinianus uralkodása alatt (527-565), amikor a birodalom elérte legnagyobb kiterjedését, a Nika-felkelés idején pusztító tűzvész romjain hatalmas építkezés kezdődött Konstantinápolyban, ekkor épült a leégett régi templom helyén a ma is álló Hagia Szophia mint egyetlen fennmaradt fővárosi emléke e kor építészetének. Iustinianus kora azonban más okból is emlékezetes a város történetében: 542-ben tört ki az a pusztító pestisjárvány, amely a lakosságnak mintegy felét elragadta.

A következő században újabb csapások zúdultak a birodalomra: a szláv törzsek benyomulása következtében a birodalom mintegy három évszázadra kiszorult a Balkán-félszigetről, az arab támadás pedig véglegesen elszakította a gazdag keleti

tartományokat. Konstantinápoly csökkenő lakosságának elszegényedését jól érzékelteti, hogy a 626-os avar-szláv ostrom idején lerombolt fő vízvezetékét egészen 766-ig nem építették újjá.

A 9. században a birodalom megerősödése a főváros életében is érződik: új építkezések mutatják a gazdagság és jólét visszatértét. Az ezredforduló táján Konstantinápoly a középkori Európa legnagyobb és leggazdagabb városa, az elmaradt nyugat-európaiak szemében a fényűző luxus egyszerre bámult és megvetett világa. A város persze átalakult a századok során. A késő ókor középületei eltűntek, s a városkép meghatározó elemei a templomok, kolostorok, valamint a hozzájuk csatlakozó karitatív intézmények (árvaházak, menhelyek, kórházak) lettek.

Az ezredforduló után a politikai-hatalmi viszonyok változásával s a gazdasági kapcsolatok átrendeződésével megkezdődött Nyugat-Európa megerősödése, amelynek egyik fontos tényezője és egyben jele volt a nyugat-európai városok fejlődése. A Földközi-tenger új nagyhatalma Velence lett, s 1204-ben Velence állt a 4. keresztes hadjárat mögött, amelynek során a keresztesek bevették és kirabolták Konstantinápolyt, megdöntötték a Bizánci Császárságot, és egyik vezetőjüket, Balduin flandriai gróftól tették meg császárrá.

A bizánciak 1261-ben visszavették Konstantinápolyt, s ez a város maradt a restaurált Bizánci Császárság székhelye egészen 1453-ig. Ebben az évben II. Mohamed török hadai egy hónapos ostrom után elfoglalták a várost, és ezzel véget vetettek a "római" birodalom fennállásának. Konstantinápoly azonban megmaradt birodalmi fővárosnak: az iszlám nagyhatalom, az Oszmán Birodalom fővárosának, egészen addig, amíg a birodalom megszűnte után, 1923-ban az új török nemzetállam fővárosa Ankara lett. 1453 után a város neve is megváltozott. Új neve, Isztambul a görög sz'tin polin "a városba(n)" kifejezésből ered, így mind a mai napig őrzi az ókori görögök "találmányának", a polisz szónak az emlékét.

BIZÁNC (ÉVSZÁMLISTA)

313 Milánói edictum

301 Arméniában államvallás a kereszténység

318 Arianizmus megjelenése

325 I. egyetemes (niceai) zsinat

324 Épül az új főváros, Konstantinápoly

330. máj. 31. Átadják Konstantinápolyt

343 Serdica-i zsinat (ariánusokon belüli szakadás)

359 Sirmiumi zsinat (arianizmus államvallás lesz)

361-363 Iulianus Apostata (visszatér a pogánysághoz)

370-es évek Hunok támadásai megindulnak

376 Eur. határához érnek a hunok (népmozgás!)

378 Hadrianopolisi vereség, a császár is elesik

379 Nagy Theodosius lesz a császár

380 Kereszténység államvallássá tétele

381 II. egyetemes zsinat (Konstantinápoly)

395 Theodosius kétfelé osztja a birodalmat

402 Ravenna lesz az új főváros

406. dec. 31. Átszakad a rajnai limes

410 Alarich kifosztja Rómát

419-507 Vizigót állam

507 Vizigótok átkelnek a Pireneusokon is

408-450 II. Theodosius

422 Béke a perzsákkal

380 Latin Biblia-fordítás, Hieronymus

440-es évek Újabb hun támadások

451 Catalaunumi csata

455 Vandálok kifosztják Rómát

428 Nestorius fellépése, nesztorianizmus

431 III. egy. zsinat (Ephesos), Nestorius elítélése

449 monofizitizmus, monofizita sikerek

451 Marcianus, 4. egy. zsinat (Calcedonia)

450-457 Marcianus uralkodása

381 Konst. püspöke lesz az egyház 2. embere

431 Szíria csatlakozik a nesztorianizmushoz

451 Avaraid síkon örmény-perzsa harcok

457-474 I. Leó

474-475 Zénon (Terassithodissa) első próbája

476-491 Zénon második próbája

476 Odoaker elűzi Romulus Augustulust

493 Nagy Theodorik létrehozza az Ostrogót áll-t

484-519 Akakiosz-féle skizma

491-518 I. Anastasios

512 Lázadás a fővárosban

518 Új császárt választanak: Iustinus

519 Helyreáll az egység Róma-Bizánc között

527-565 I. Iustinianus

529 Bezáratja az athéni neoplatonikus iskolát

529 Monte Cassinoban az 1. bencés kolostor

532 Nika lázadás (Theodora!)

537 Elkészült a Hagia Sophia

532 Örökbéke a perzsákkal

540 Megújítják az örökbékét (sic!) a perzsákkal

562 50 éves béke a perzsákkal

529 Codex Iustiniani, ver1.0 (nem maradt fenn)

534 Codex Iustiniani, ver2.0. (megmarad)

533 Digesta, (kiküszöbölik az ellentmondásokat)

533 Institutiones, jogi tankönyv

534 után Novellae (újabb törvények kiadása)

533-534 Bedisaerios megsemmisíti a Vandál Államot

535 Gótok elleni háború kitörése

535-555 20 éves gót háború

553. egyemetes zsinat (Konstantinápoly)

568 Megjelennek a longobárdok

565-578 II. Iustinianus (felmondja a békét)

582-602 Maurítios

584 Ravennai Exachátus említése

591 Karthagoi Helytartóság

568 után Avarok meghódítják a Kárpát-medencét

582 Sirmium elfoglalása (avarok)

584-586 Avar/szláv támadás Thessaloniki ellen

592 10 éves avar/szláv – bizánci háború

602 Phókás lesz a császár

610 Vége a Phókás-féle terrornak

619 Hérakleiosz, sikertelen avar-bizánci béke

622 K-i front megnyitása

622-630 Mohamed futása, új korszak az araboknál

626 Avar-perzsa szövetség

629 Hérakleiosz -> Basileus

630 Jeruzsálem visszafoglalása

634 Omár kalifa támadása

636 Szíria kapitulál az arabok előtt

638 Palesztína, Jeruzsálem kapitulál araboknak

646 Egyiptom, Alexandria kapitulál az araboknak

648II. Constans
674-678Bizánc ostroma, nehéz győzelem
680Dunai Bolgár állam
697Elesik Karthago
711Tarik sziklájánál átkelnek az arabok
717-718Konstantinápoly ostroma, bolgárok
732Poitiers, Martell Károly
737Parventi sík, kazárok megállítják az arabokat
638Ectesis (pátriárka + Hérakleiosz)
648Ectesis visszavonása, de túl késői a gesztus
680-6816. egyetemes (3. Konstantinápolyi) zsinat
691-692II. Trulosi zsinat (Quinisextum),
610-641Hérakleiosz uralkodása
630Perzsa háborúk vége
634-tőlPerzsa háborúk után arab hódítás
641III.Constantin+Heraklonosz
641-663II. Constans (III. Constantin fia)
642Egyiptom evakuálása
646Egyiptom végleg elveszik
655Bizánc-arab tengeri ütközet
659Béke Muawia kalifával
658Európai hadjárat, balkáni sclaviniák ellen
647Ny-i lázadások (pl. Karthago)
652Ravenna lázadása (Constans székhelye Ny)
663Római, majd szicíliai látogatás, Syracusai kp.

668-685IV. Constantín

647-678Sikertelen arab ostrom

680Al-Duna 2 partján bolgár-török támadások

680-6816. egyetemes zsinat (monothéizmus elítélése)

685II. Iustinianus (Justinianus)

688-689Balkáni hadjárat

690-691Quinisextum, nem egyetemes zsinat

695Leontiosz stratégos, levágják Iusti. orrát

695-698Leontiosz uralkodása, pol. bizonytalanság

697Karthago arab kézre kerül

698-705Abszimár (II. Tiberius), hadvezér

711Iustinianus halála, a dinasztia kihalása

711Gibraltár, arabok megérkeznek Hispániába

711-717Trónharcok kora, önjelölt uralkodók

717-741III. Leó, Isauri dinasztia

717-718Újabb arab ostrom Konstantinápolynál

726-tólÚjabb arab támadások évente

740Bizánci győzelem Akronionnál

726Eclogae, törv.könyv, legalizálja a csonkítást

730Döntő fordulat, képtisztelet elleni edictum

741-775V. Constantinus

741-743Vallásháború jellegű polg.háb. (Arabattos)

750Arab centrum Damaszkuszról Bagdadba

751Ravenna elesik, Közép-Itália longobárdoké

754Thiereiai, szentesítik a képrombolást

775-780IV. Kazár Leó

780Leó felesége (Eiréne) lesz a régens

786Képtisztelet restaurálása, új zsinat lehetősége

7877. egyetemes (II. niceai) zsinat

794frankfurti zsinat

800 karácsonyaNagy Károly

802-811I. Niképhoros

811-813I. Mihály (Ranglade)

813-820V. (Örmény) Leó

81430 éves béke a bolgárokkal

815képrombolás felújítása

820II. Mihály

822-823Szláv Tamás, képtisztelet visszaállítása

827-828Krétát megszállják az arabok

827Szicíliát megszállják az arabok

830Palermót megszállják az arabok

829-843I. Theophilos

837Johannes Grammaticos a pátriárka

843Ortodoxia ünnepe, nagyböjt 1. vasárnapja

843Verduni szerződés, új korszak kezdete

843-867Átmeneti időszak

847Ignatios, I. Mihály fia, kompromisszum

856III. Mihály szövetkezik Bardasszal

343 ótaTilos laikusok ültetése a püspöki kinevezése

861Elismerik a bizánciak Phótios pátriárkaságát

863Lateráni zsinat, Mklós nem ismeri el Phótiost

830-as évekKeresztényüldözések Bulgáriában

863Petronás hatalmas győzelme Kis-Ázsiában

860Oroszok elérik Konstantinápolyt

863Constantin+Methód megérkezik Moráviába

863Szláv írásbeliség megjelenése

864Megkeresztelik Boriszt

866Phormosus püspök követsége Borisznál

867Miklóst leteszik a pápai székből (népharag)

867Basielos megöli III. Mihályt, Makedón din.

869-870Új zsinat, egység helyreállítása

967-870Photios-féle skizma

870Photios száműzése, Ignotios lesz a pátriárka

869Moráviai követség, Methód pannón érsek

885Methód működése Pannóniában

877Ignatios meghal

879-880Photios elismerési feltételei

885Meghal Methód, elűzik tanítványait

886Bölcs Leó számúzi Photiost

889Borisz lemond Vlagyimir számára (pogány!)

893Nemzeti zsinat Pliszkában

863-864Morávia/Bulgária, kult. expanzió

867Véres trónváltás, részeges II. Mihály

811Niképhoros legyőzése

867-886Basileos fogékony a kultúra iránt

870-873 Procheion (kézikönyvnek való TK)

879 Epanogóga, nem válik törvénykönyvvé

886-912 Bölcs Leó

894 Simeon megtámadja bizáncot

902 Elesik Taormina (arab hódítás)

904 Thessaloniki elfoglalása (arab sikerek)

911 Oleg és Bizánc kereskedelmi szerződése

912 Meghal bölcs Leó

912-913 Alexander, Leó bátyja

927 Simeon halála, gyökeres változások

927-969 Péter cár (béke bizánccal), bogumilizmus

920 VII. Constantin és Romanos

934 Éhínség, Romanos fellép a dynatosok ellen

934 Protinensis: elővételi jog

941-943 Orosz támadás

944 Orosz vereség, új kereskedelmi szerződést

945 VII. Constantin egyeduralkodó lesz

948-950 De administrando imperio (DAI) keletkezése

959 Meghal Bíborban született Konstantin

959-963 II. Romanos, kocsmáros lányt vesz el

962 I. Ottó, translatio imperii

963 Meghal II. Romanos

964 Novella egyházpól.+gazd. szabályozására

965 Új arab ellenes hadjárat (Niképhoros Ph.)

968-969 Szíria végleges meghódítása

968I. Ottó leánykérő követei (Liutprand)

962. febr. 2. Translatio imperii

968-969N.P+Szrjatoszláv Bulgária ellen vonul

969Theophanu megöl(et)i N.P.-t

969-976Johannes Cimiskész

971Hadjárat Bulgária és a Kijevi Rusz ellen

971K-bolgár területek annexiója

975Levél az örmény királynak

976Meghal Johannes Cimiskész

976-985Bardas (névleg 2. Basileos és 8. Constantin)

986Sámuel elfoglalja Larisszát

987-988Polgárháború sophiai vereség miatt

988Megkeresztelkedik Vlagyimir népével együtt

996Hatályon kívül helyezik a 40 éves elévülést

994Betörnek az Orontés mellett Szíriába

999Basileos a Kaukázusig nyomul előre

1001-1018Basileos személyes offenzívája Sámuel ellen

1004Skopje elfoglalása

1005Dyracchium elfoglalása

1014Basileos elfog 14.000 bolgár katonát

1014-1018István bekapcsolódik a harcokba

1025Meghal Basileos

1025-1028VIII. Constantin, Basileos bátyjái hatalom

1034-1041IV. Mihály

1040Mihály ellenes felkelés

1042Zeta fejedelemsége függetlenedik

1041-1042V. Mihály, IV. Mihály unokaöccse

1042Zoe és húga, Theodora együtt uralkodik

1042-1055IX. Constantin Monomakhosz

1054Nagy egyházszakadás

1055Meghal IX. Constantin

1055-1056Theodora egyedül marad (kihal a dinasztia)

1056-1057VI. Mihály, senatori rend elleni lázadás

1057-1059Izsák Komnénosz, nem ő a dinasztiaalapító

1055-1067X. Constantin

1064Magyarok elfoglalják Belgrádot

1068-1071IV. Romanos Diogenész

1068Megindulnak a keleti támadások

1071Manzikertnél döntő vereség

1071VII. Dukász Mihály kerül a trónra

1076Horvátok pápai koronát kapnak

1077Szerbek is koronát kapnak

1078-1081III. Niképhoros, összeomló civil ariszt.

1081Alexios Komnénosz